

– Hakemli Makale –

EBEVEYNLERE GÖRE AİLEDE ÇOCUĞUN DİN EĞİTİMİ*

Ömer ÖZDEMİR

Arş. Gör., Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Din Eğitimi Anabilim Dalı

omerozdemir@harran.edu.tr

ÖZ

Aile, bireyin kimlik ve kişiliğinin oluşması ve gelişmesinde önemli role sahip olduğu gibi bireyde dinî duygu ve düşüncenin ortaya çıkması ve şekillenmesinde de önemli role sahiptir.

Bu çalışmada, aile ve ailenin din eğitimi açısından önemi kısaca ele alındıktan sonra esas olarak ebeveynlerin, çocuklarına din eğitimi verilmesine nasıl baktıkları ve çocuklarına din eğitimi verme konusunda kendilerini yeterli görüp görmedikleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu amaçla farklı demografik özelliklere sahip 30 aileyle mülakat yapılmış ve katılımcılara kişisel bilgiler dışında 3 açık uçlu soru sorulmuştur. Sorulara verilen cevaplar nitel veri analiz programı olan *NVivo10* programına aktırılmış, bu veriler belirli temalar altında toplanıp kodlandıktan sonra analiz edilerek yorumlanmıştır.

Araştırma sonucunda, ebeveynlerin, çocuklarına din eğitimi verilmesi yönünde bir düşünceye sahip oldukları; ancak kendilerini bu konuda yeterli görmedikleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aile, Din Eğitimi, Ailede Din Eğitimi, Ailede Din Eğitiminin Önemi, Ebeveynlere Göre Ailede Din Eğitimi

Education of the Child in the Family According to Parents Religious

The family not only has an important role in the formation and development of the individual's identity and personality but also family has an important role in the emergence and shaping of religious feelings and thoughts in the individual.

In this study, after briefly discussing the importance of family and family in terms of religious education, it has been tried to determine mainly how parents look at providing

* Bu çalışma, 9-11 Kasım 2018 tarihlerinde Antalya'da düzenlenen 2. Uluslararası Din Eğitimi Kongresi'nde sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir.

religious education to their children and whether they consider themselves sufficient in providing religious education to their children.

For this purpose, 30 families with different demographic characteristics were interviewed and in addition to personal information, 3 open-ended questions were asked to the participants. The answers to the questions were transferred to the qualitative data analysis program NVivo10, which was collected and coded under certain themes and analyzed and interpreted.

As a result of the research, parents thought that their children should be given religious education; however, it was found that they did not consider themselves sufficient in this regard.

Keywords: Family, Religious Education, Religious Education in the Family, Importance of Religious Education in the Family, Religious Education in the Family According to Parents

A. Araştırmanın Problemi, Amacı ve Önemi

Toplumun çekirdeği olan aile, insanlık tarihinin başlangıcından beri hep var olmuştur. Zira tarihte ailenin olmadığı bir topluma rastlamak mümkün değildir.¹ Aile; bireylerin, kimlik ve kişiliklerinin oluşmasında, toplumsallaşım topluma faydalı bireyler hâline gelmelerinde toplumun devamını sağlayan ve alternatifini olmayan öncelikli ve önemli kurumlardan biridir.² Aile, bireyin yalnızca belli bir dönem biyolojik ve fiziki ihtiyaçlarının karşılandığı bir yer değil; aynı zamanda bireyin bütün hayatını etkileyen, şekillendiren önemli bir eğitim ve öğretim merkezidir.³ Bu noktada birey için aile ve ailede alacağı eğitimin keyfiyeti oldukça önemlidir.⁴ Bu nedenle ailede bireye verilecek eğitimin niteliği, bireyin ileride topluma faydalı veya zararlı bir birey hâline gelmesinde büyük önem taşımaktadır.⁵ Huzurlu, mutlu bir ailede yetişmiş, iyi bir aile eğitimi ve terbiyesi almış bireyler, hem kendi iç dünyalarında huzurlu ve mutlu bireyler olmakta hem de çevresiyle uyumlu, topluma, devlete ve millete karşı faydalı bireyler hâline gelmektedirler.

Bununla birlikte çocuğun dinî gelişiminde de ailenin önemli rolü vardır; çünkü aile, bireyde dinî duygu ve düşüncenin ortaya çıkmasında ve gelişmesinde en önemli faktördür.⁶ Nitekim ailede, verilecek doğru bir din

¹ Hüseyin Ağca, *Ailede Eğitim*, (İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınlar, 2005), 3; Cihangir Doğan, "Ailenin Önemi ve Vazgeçilmez Fonksiyonları", *Aile ve Eğitim*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010), 21.

² Sekam, *Türkiye'de Aile*, (İstanbul: Sekam Yayınları, 2010), 5.

³ Mustafa Köylü, "Ailede Din Eğitimi", *Din Eğitimi*, Ed. Mustafa Köylü & Nurullah Altaş, (Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2012), 265.

⁴ Knalızâde Ali Efendi, *Ahlâk-ı Alâî*, haz. Hüseyin Algül, Tercüman Gazetesi 1001 Temel Eser, No. 30 basım yeri ve yılı yok, 153.

⁵ Halis Ayhan, *Eğitime Giriş ve İslamiyet'in Eğitime Getirdiği Değerler*, (İstanbul: Damla Yayınevi, 1982), 184.

⁶ Kerim Yavuz, *Çocukta Dinî Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1987), 46.

eğitimi çocukta dinî duygu ve düşüncenin gelişmesine katkı sayılabileceği gibi, aksi yönde verilecek yanlış bir eğitim çocukta dinî duygunun körelmesine ve yanlış yöne sapmasına neden olabilir.⁷ Bu bağlamda anne-babanın, çocuğa karşı en önemli görevlerinden biri de çocukta var olan dinî duygunun ortaya çıkarılması ve geliştirilmesi konusunda rehberlik etmektir. Anne-baba, çocuğun din eğitimindeki bu temel görevini ihmal etmemelidir.

Nitekim eğitim; aile, okul, cami, Kur'ân kursu, vb. pek çok kurumda gerçekleştirilen ve her bir kurumda verilen eğitimin diğer kurumda verilen eğitimi etkilediği bir faaliyettir. Fakat eğitimin temeli ve bireyi hayat boyu etkileyecek olan kısmı ise ailede gerçekleştirilen eğitimidir. Zira insanlar, temel inanç ve değerleri ile ilk defa aile ortamında karşılaşır.⁸ Birey, pek çok tutum ve davranışları ilk önce ailesinde gözlemler ve sevgi, güven, merhamet, doğruluk vb. temel duyguları da yine ailesinden öğrenir. Her bir birey, ailesinin bedensel özelliklerini taşıdığı gibi, inançlarını, tutum ve davranışlarını da taşır.⁹ Aynı zamanda çocuklar dinî yaşam biçimini ilk defa anne-babalarından, aile fertlerinden öğrenir ve onları taklit ederek onlar gibi davranmaya çalışırlar ve bu şekilde büyük oranda dinî hayatları şekillenir.¹⁰ Bu gerçeği Peygamberimiz Hz. Muhammed "fıtrat" hadisinde "*Her doğan, fıtrat üzerine doğar. Sonra, anne-babası onu Yahudi veya Hristiyan veya Mecusi yapar.*"¹¹ şeklinde ifade etmiştir.

Peygamberimiz; "*Çocuğun güzelce terbiye edilmesi, çocuğun anne-babası üzerindeki haklarından biridir.*"¹² ve "*Bir baba çocuğuna güzel ahlaktan daha üstün bir miras bırakamaz.*"¹³ hadislerinde de anne-babanın, çocuk eğitimindeki önemi ve sorumluluğuna değinmiştir. Bu bağlamda çocuğu hayata hazırlamak, ona güzel ahlakı kazandırmak için gerekli bilgilerle donatmak her anne-babanın öncelikli görevi ve ebeveynin çocuk üzerindeki

⁷ Bkz. Abdurrahman Dodurgalı, *Ailede Din Eğitimi*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2010), 171; Hüseyin Peker, "Ailede Din Eğitiminin Psikolojik Esasları", *Diyanet İlmî Dergi* 21, sy. 1 (Ocak-Şubat-Mart 1985): 21; Halis Ayhan, "Ailede Din Eğitimi", *Diyanet İlmî Dergi* 10, sy:114-115, (1971): 409; Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993), s. 257-259; 130; Hâbil Şentürk, "Çocukta Dini Bilginin Yüneyi ve Gelişmesi Açısından Çevre Faktörü", *Diyanet İlmî Dergi* 24, sy. 3, (1988): 56-57.

⁸ Yurdagül Mehmedoğlu, "Değer Oluşturucu ve Aktarıcı Konumuyla Aile" *Diyanet İlmî Dergi* 40, sy. 2, (Nisan - Mayıs - Haziran 2004): 29.

⁹ Mehmet Zeki Aydın, "Ailede Din Eğitimi" *Din Eğitimi*, Ed. Recai Doğan & Remziye Ege, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012), 288-289.

¹⁰ Peker, "Ailede Din Eğitiminin Psikolojik Esasları", 21.

¹¹ Buharî, "Cenâiz", 80, 93; Müslim, "Kader", 22; Ebû Davud, "Sünnet", 17.

¹² İbnMâce, "Edeb", 3.

¹³ Tirmizî, "Birr", 33.

sorumluluğudur.¹⁴ Zira yüce Allah, Tahrîm sûresi altıncı ayetinde¹⁵ anne-babanın, çocuğun din eğitimi konusundaki sorumluluğunu vurgulamakta ve bu ayet bu sorumluluğun bir zorunluluk olarak ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.¹⁶ Buna göre anne-babalar, çocuklarına Allah'ın emir ve yasaklarını bildirmeli ve buna uygun bir hayat sürdürebilmeleri için gerekli eğitim ve öğretimi vermelidirler. İslam fıkıhçılara göre de ailenin, en öncelikli görevlerinden biri çocuğa iyi bir eğitim vermektir.¹⁷

Çocuğun din eğitimindeki önemini kısaca ifade etmeye çalıştığımız aile hakkında din eğitimi alanında birçok çalışma yapılmıştır. Söz konusu çalışmaların çoğu, genel olarak aile, ailede din eğitimi, ailede din eğitiminin önemi ve ailede din eğitiminde göz önüne alınması gereken ilkeler, çocukluk döneminde ailedeki din eğitiminin bireyin ileriki hayatındaki dinî oluşumuna etkisi¹⁸ vb. konularda yazılmış çalışmalardır.¹⁹ Ailenin/ebeveynlerin,

¹⁴ Abdullah Özbek, "Ailede Dinî Sorumluluk Eğitimi" *Aile ve Eğitim*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010), 322; Köylü, *Ailede Din Eğitimi*, 298.

¹⁵ "Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyunuz!..."

¹⁶ Geniş bilgi için bkz. Fahrüddin Er-Râzî, *Tefsir-î Kebîr Mefâtihu'l-Gayb*, çev. Sadık Kılıç vd., (Ankara: Akçağ Yayınları, 1995), Cilt: 21, 559; Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Taberî Tefsiri*, çev. Kerim Aytekin & Hasan Karakaya, (İstanbul: Hisar Yayınevi, 1996), Cilt: 8, 357; Ebu'IA'lâ Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'ân*, çev. Ahmed Asrar, (İstanbul: Bengisu Yayınları, 1997), Cilt: 6, 616; Muhammed Ali Es-Sâbûnî, *Safetü't-Tefâsîr*, Tercüme: Sadreddin Gümüş & Nedim Yılmaz, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2003), Cilt:6, 449.

¹⁷ Yunus Apaydın, "İslâm Hukukunda Aile" *Günümüzde Aile*, (İstanbul: Ensar Yayınları, 2007), 148.

¹⁸ Bu çalışmalardan bazıları şunlardır: Beyza Bilgin, *İslâm ve Çocuk*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2004); Hayati Hökelekli, *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*, (İstanbul: Dem Yayınları, 2009); Zeynep Nezahat Cihandide, *Okul Öncesi Din ve Ahlak Eğitimi*, (İstanbul: Dem Yayınları, 2014); Mustafa Köylü, "Ailede Din Eğitimi" *Din Eğitimi*, Ed. Mustafa Köylü & Nurullah Altaş, (Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2012); Hasan Dam, "Çocukluk Dönemi Din Eğitimi" *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*, ed. Mustafa Köylü, (Ankara: Nobel Yayınevi, 2013); Clark, W. H. "Çocukluk Dönemi Dinî" çev. Neda Armaner, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24, (1981); Esra Türk, "Çocukluk Döneminde Duygusal Gelişim ve Din Eğitimi", *Marife*, 14, sy. 3 (2014): 143-158.

¹⁹ Bu çalışmalardan bazıları şunlardır: Hüseyin Ağca, *Ailede Eğitim*, (İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınlar, 2005); Selçuk, Mualla. *Çocuğun Eğitiminde Dinî Motifler*, (Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2005); Abdurrahman Dordurgali, *Ailede Din Eğitimi*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2010); Mehmet Emin Ay, *Ailede ve Okulda İdeal Din Eğitimi*, (İstanbul: Beyza Kitap, 2009); Mehmet Zeki Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, (İstanbul Timaş Yayınları, 2013); Emine Erdem, "Muvatta Hadisleri Işığında Ailede Çocuğun Din Eğitimi" (Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2001); Mehmet Cesur, "Lokman Suresi Işığında Ailede Çocuğun Ahlâki Eğitimi" (Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 1997); Nesibe Gülşen, "7-12 Yaş Çocuğunun Karakter Eğitimi Açısından Ailenin Etkisi" (Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2010); Feyza Kılıç, "Dinî Kimliğin Oluşmasında Yetişkin Tutumlarının Rolü (Çocuklukta Yaşanmış Hatıra Örnekleriyle)" (Yüksek Lisans tezi, Rize Üniversitesi, 2012); Halis Ayhan, "Ailede Din Eğitimi", *Diyanet İlmî Dergi* 10, sy:114-115, (1971); M. Faruk Bayraktar, "Ailenin Eğitim Görevi", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, , sy. 2 (1995); Mustafa Tavukçuoğlu, "Okul Öncesi Çocuğunun Eğitiminde Din Duygusu ve Din Eğitimi", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 14 (2002); Ahmet Koç, "Okul Öncesi Dönemde Ailede Çocuğun Din Eğitimi", *Çocuk Sorunları ve İslam Sempozyumu*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010); Ahmet Koç, "Okul Çağı Çocuklarının Ailede Din Eğitimi", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 17 (2008); M. Akif Kılavuz, "Anne-baba Örnek Davranışlarının Çocukların ve Ergenlerin Dinî Kişiliğinin Oluşumuna Etkileri",

çocuklarının din eğitimine katkı sağlayıp sağlamadıkları, ne derece katkı sağladıkları konusunda ne düşündükleri ve ne tür uygulamalar yaptıkları ve bu uygulamalarda başarılı ya da eksik gördükleri tarafların neler olduğu vb. konularda yapılan araştırmaların güncellenmesi din eğitimi disiplini açısından bir ihtiyaçtır. Söz konusu ihtiyaçtan hareketle, bu araştırmada, ailelerin, çocuklarının din eğitimine ne düzeyde katkı sağladıklarını düşündükleri ele alınacaktır. Buna göre, araştırmanın temel problemini, “Ebeveynlerin, çocuklarının din eğitimine katkıları?” sorusu oluşturmaktadır.

Bu araştırmada, problem cümlesi ışığında ebeveynlerin çocuklarının din eğitimindeki görev ve sorumluluklarını ne ölçüde yerine getirdikleri konusunda ne düşündükleri ve çocuklarının din eğitimi için nasıl bir yol izledikleri ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu kapsamda ailelere göre çocuklara din eğitimi verilmeli mi? Verilmeli ise hangi yaştan itibaren, kim ya da kimler tarafından verilmeli? Çocukların din ile ilgili merak ettikleri konular nelerdir? Ebeveynler, çocuklarının dinî konulardaki sorularını cevaplandırmada kendilerini yeterli bulmakta mıdır? Bu ve benzeri sorulara cevap aranacaktır. Bununla birlikte ebeveynlerin, çocuklarının din eğitimine katkıları konusunda düşüncelerinden hareketle aile dışında din eğitimi verilmemesi durumunda ortaya çıkabilecek durumla ilgili bir projeksiyon sunulması amaçlanmaktadır.

Ayrıca bu çalışmanın, din eğitimi disiplinine konuyla ilgili veriler sunmakla birlikte aile ile ilgili çalışmalar yürüten Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı gibi kurum ve kuruluşların aileye yönelik gerçekleştirecekleri çalışmalara katkı sağlaması beklenmektedir.

B. Araştırmanın Yöntemi, Evren ve Örneklemi

Araştırmamızın kavramsal ve kuramsal çerçevesini oluşturan teorik bölümünde başta konumuz ile ilgili yazılmış olan kitaplar, tezler, makaleler olmak üzere konu ile ilgili materyaller incelenerek bu alanda daha önce

Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 14, sy. 2 (2005); İsmail Sağlam, “Okul Öncesi Dönem ve Din Eğitimi”, *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu -II (30 Mart - 01 Nisan 2012, Ankara)*; Cemil Oruç, “Okul Öncesi Dönemde Dini Duygunun Kökenleri ve Gelişimi”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 10, sy. 3 (2010); Ali Rıza Aydın, “Çocuğun Dinî Şahsiyet Kazanmasında Ailenin Önemi”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 8 (1996); Mevlüt Kaya, “Ailede Anne-Baba Tutumlarının Çocuğun Kişilik ve Benlik Gelişimindeki Rolü”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 9 (1997); 9, s. 193-204 Şuayip Özdemir, “Çocuğun Din Eğitiminde Ailenin Rolü”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, sy. 9 (2002); Bilal Yıldırım, “Çocuğun Şahsiyet Gelişiminde Ailenin Yeri ve Önemi Üzerine Bir İnceleme” *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 2 (1997).

yapılmış çalışmaların incelenmesini ifade eden dokümantasyon yöntemi kullanılmıştır.²⁰ Çalışmamızın araştırma bölümünde ise nitel araştırmalarda en sık kullanılan veri toplama aracı olan mülakat (görüşme) yöntemi kullanılmıştır. Görüşme, bireylerin, çeşitli konulardaki düşüncelerine, duygularına, inançlarına davranışlarına, deneyimlerine, istek ve şikâyetlerine yönelik bilgi elde etmede oldukça etkili bir yöntem olarak kabul edilmektedir.²¹

Araştırmanın evrenini, Türkiye genelindeki tüm aileler oluşturmaktadır. Araştırmada örneklem olarak ise *amaçlı örneklem yöntemi* tercih edilmiş, örneklem belirlenirken amaçlı örneklem yöntemlerinden biri olan *maksimum çeşitlilik örnekleme* esas alınmıştır. Maksimum çeşitlilik örneklemeinde esas amaç, görece olarak küçük bir örneklem oluşturmak ve bu örnekleme çalışılan probleme taraf olabilecek fertlerin çeşitliliğini maksimum seviyede yansıtmaktır.²² Bu bağlamda Türkiye'nin hemen her bölgesinden göç alan ve her türlü sosyoekonomik-kültürel aile yapısını bünyesinde barındıran, İstanbul ili ve İstanbul ilinde de farklı ilçelerden (Üsküdar, Kadıköy, Ataşehir, Ümraniye gibi), farklı gelir seviyelerinden, farklı sosyokültürel düzeyde ve farklı dünya görüşlerine sahip 30 aile ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca söz konusu aile-katılımcıların seçiminde cinsiyet, dünya görüşü, sosyokültürel farklılık, çocuklarının DKAB dersi alma durumu vb. çeşitliliğin sağlanmasına dikkat edilmiştir. Bu nedenle İstanbul'un farklı semtlerinde oturan ve farklı dünya görüşlerine sahip 30 aileye ulaşım görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Söz konusu ailelere, araştırmacı ve araştırmacının amacı hakkında genel bilgi verildikten sonra araştırmaya katkıda bulunup bulunmayacakları sorulmuştur. Araştırmaya gönüllü olarak katkıda bulunacaklarını ifade eden aileler ile bizzat araştırmacı tarafından birebir görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Görüşmelerde, katılımcılara kişisel bilgiler dışında, -araştırmanın bulgu ve yorumlar kısmında yer verilen- 3 tane açık uçlu soru sorulmuştur. Araştırmacı tarafından oluşturulan söz konusu görüşme soruları, üç öğretim üyesinin de görüşleri dikkate alınarak sorulara son şekli verilmiştir. Bu soru ve sorulara verilen cevaplar, nitel veri analiz programı olan *NVivo10* programına aktırılmış, belirli kategori ve temalar altında toplanıp

²⁰ Zeki Arslantürk, *Sosyal Bilimler İçin Araştırma Metod ve Teknikleri*, (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2001), 80.

²¹ Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016), 129; Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2012), 189; Arslantürk, *Sosyal Bilimler İçin Araştırma Metod ve Teknikleri*, 117.

²² Yıldırım ve Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 119.

kodlandıktan sonra analiz edilerek yorumlanıp bir takım değerlendirme ve önerilerde bulunulmuştur.

Tablo 1: Araştırmaya Katılan Ebeveynlerin Genel Özellikleri

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Eğitim durumu	Meslek	İkamet ilçe/Semt	ettiğin
A1	Erkek	40	Lisans	Memur	Ümraniye	
A2	Kadın	38	Doktora	Öğretim Üyesi	Ümraniye	
A3	Erkek	45	Lisans	Bankacı (Bölge Müdürü)	Maltepe	
A4	Kadın	51	Lisans	Öğretmen	Göztepe	
A5	Erkek	48	Lisans	Din Görevlisi (İmam- Hatip)	Fenerbahçe	
A6	Kadın	41	Lisans	Öğretmen	Göztepe	
A7	Erkek	43	Ortaokul Terk	Hizmetli	Ataşehir	
A8	Erkek	47	Lise	Memur	Üsküdar	
A9	Kadın	43	Lise	Ev Hanımı	Bahçelievler	
A10	Erkek	46	Lise	Esnaf	Ataşehir	
A11	Erkek	49	Lisans	Memur	Sancaktepe	
A12	Erkek	49	Lisans	Esnaf	Üsküdar	
A13	Kadın	55	Lisans	Eczacı	Sarıyer	
A14	Kadın	47	Lise	Ev Hanımı	Beykoz	
A15	Kadın	46	Lise	Avukat	Göztepe	
A16	Erkek	48	Lisans	Memur	Sancaktepe	
A17	Erkek	50	Lisans	Öğretmen	Şişli	
A18	Kadın	45	Lisans	Ev Hanımı	Kadıköy	
A19	Kadın	38	Yüksekokul	Muhasebeci	Bahçelievler	
A20	Kadın	43	Lise	Ev Hanımı	Bahçelievler	
A21	Kadın	40	Lise	Ev İşleri	Üsküdar	
A22	Kadın	38	Yüksek Lisans	Pedagog	Üsküdar	

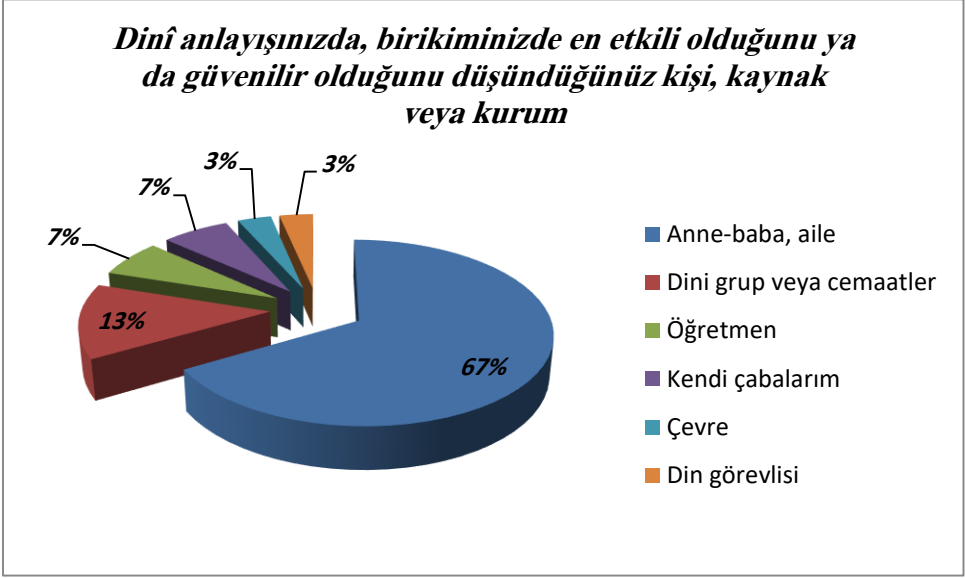
A23	Kadın	36	Lisans	Ev Hanımı	Kadıköy
A24	Kadın	47	Lisans	Doktor	Kadıköy
A25	Erkek	44	Lisans	Müteahhit	Üsküdar
A26	Erkek	43	İlkokul	Apartman Görevlisi	Kadıköy
A27	Erkek	45	Lisans	Memur	Ümraniye
A28	Erkek	46	İlkokul	Şoför	Sancaktepe
A29	Erkek	37	Doktora	Öğretim Üyesi	Başakşehir
A30	Kadın	42	Lise	Ev Hanımı	Güngören

C. Bulgu ve Yorumlar

1. Bireylerin, Dinî Anlayış ve Birikiminde Aile Bireylerinin Etkisi

Katılımcıların, dinî anlayış ve birikiminde en etkili olan kişi, kaynak ya da kurumları tespit etmek amacıyla katılımcılara: “*Dinî anlayışınızda, birikiminizde en etkili olduğunu ya da güvenilir olduğunu düşündüğünüz kişi, kaynak kurum ya da kuruluşlar nelerdir? (Anne-baba, imam, öğretmen, aile, cami, Kur’ân kursu, okul, kaynak kitap, sivil toplum kuruluşları vb.)*” sorusu yöneltilmiştir. Araştırmamıza katılan ebeveynlerin %67’si dinî anlayış ve birikimlerinde en etkili kişinin anne-baba; kuruluşun ise aile olduğunu belirtirken, katılımcıların %13’ü dinî grup veya cemaatlerin, dinî anlayış ve birikimlerinde etkili olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcıların %7’si dinî anlayış ve birikimlerinde öğretmenlerinin etkili olduğunu; katılımcıların diğer %7’si de kendi çabalarıyla dinî birikimlerinin oluştuğunu ifade etmişlerdir. Katılımcıların %3’ü ise dinî anlayış ve birikimlerinde, çevrenin daha etkili olduğunu ifade ederken; katılımcıların kalan %3’ü de dinî anlayış ve birikimlerinde din görevlisinin etkili olduğunu ifade etmişlerdir.

Grafik 1: Dinî anlayışınızda, birikiminizde en etkili olduğunu ya da güvenilir olduğunu düşündüğünüz kişi, kaynak veya kurum

Araştırmanın içeriği gereği burada dinî anlayış ve birikimlerinde yalnızca aile ve aile bireylerinin etkili olduğunu belirten katılımcıların, vermiş oldukları cevaplar ele alınıp, değerlendirilecektir. Katılımcılardan biri (A16) dinî kişiliğinde annesinin etkili olduğunu şöyle ifade etmiştir:

“Annem etkili oldu. Annemin, bugünlere gelmemize ve dinî eğitim almamıza olumlu yönde etkileri oldu.”

Başka bir katılımcı, (A2) dinî kimliğinin oluşmasında başta anne-babasının daha sonra İmam-Hatip lisesinde almış olduğu eğitimin ve okumuş olduğu kitapların etkili olduğunu; fakat dinî anlama ve yaşamasında en etkili kişinin babası olduğunu belirtmiştir:

“Anne ve babam hayatımda çok etkili olmuştur. Ardından İHL’deki eğitimimim ve okuduğum kitaplar dinî birikimimde önemli role sahiptir. Ancak dinî anlamamda ve yaşamamda en etkili kişi babam olmuştur. Kendisi ilahiyat mezunu bir hafızdır.”

Eğitimde özellikle din eğitimi zorlamadan, nefret ettirmeden, sevdirek yapılan din eğitiminin birey üzerinde olumlu etkileri olmaktadır. Aksi takdirde sevgi temelli olmayan ve baskı ile yapılan din eğitimi faaliyetleri

bireyi dinden ve dinî değerlerden uzaklaştırabilmektedir. Katılımcılardan biri, (A22) dinî kimliğinin oluşmasında babasının etkisinden söz etmektedir. Burada dikkate değer nokta, babasının zorlamadan, baskı yapmadan kendisine dinî değerleri aktarması bunun da kendisinde olumlu etkiler oluşturmasıdır.

“Babam olabilir; çünkü babamım bu konuda herhangi bir zorlaması olmadı. Ben, kendi akışım içerisinde ihtiyacım olan bilgiyi konforlu bir biçimde aldım. Merak ettiğim bilgiyi objektif bir biçimde aldım. Babamdan aldığım bilgi beni bağlayıcı kıldı.”

Geleneksel geniş ailede büyükanne, büyükbaba, amca, teyze vb. kimselerin, bireyin kişiliği ve dinî kişiliği üzerinde olumlu veya olumsuz etkileri olabilmektedir. Nitekim katılımcılardan biri (A4) anne-babasının çalıştığını, evde büyükannesinin kendisi ile daha çok ilgilendiğini dolayısıyla dinî kimliğinin oluşmasında büyükannesinin daha çok etkili olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

“Babaannem, Allah rahmet etsin, duaları pekiştirme konusunda iyi insan olmam konusunda, anne-babam da hani bu konuda çok etkili de, hani babaannemin dinî yönü daha şeydi, o beş vakit namazını kılardı, hani anne-babam çalışan insanlardı, onlar her zaman tam layıkıyla yerine getiremiyorlardı, babaannem, Allah rahmet etsin, onun çok etkisi oldu.”

Konuyla ilgili diğer araştırmalarda da çalışmamızda elde ettiğimiz verilere benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Bu araştırmalardan Diyanet İşleri Başkanlığının 2014 yılında yapmış olduğu *“Türkiye’de Dinî Hayat”* isimli araştırmasında *“Dinî Bilginin Kaynağı”* sorusuna *“Ailem ve Yakın Çevrem”* olarak cevap verenlerin oranı %91,8’dir.²³ Aynı çalışmada, *“Dinî Bilginin Gelişmesini Teşvik Eden Kurum/Kişiler”* sorusuna katılımcıların %81,8’i dinî bilgilerinin gelişmesine birinci sırada en çok teşvik eden *“Aile ve Yakın Çevre”* cevabını vermişlerdir.²⁴

Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) da 2006 yılında yapmış olduğu *“Aile Yapısı Araştırması 2006”* isimli araştırmasına katılan deneklerin %58’i dinî bilgileri en çok ailesinden ya da akrabalarından öğrendiklerini belirtmişlerdir.²⁵

²³ Diyanet İşleri Başkanlığı, *“Türkiye’de Dinî Hayat Araştırması”*, Ankara 2014, 114.

²⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı, *“Türkiye’de Dinî Hayat Araştırması”*, Ankara 2014, 134.

²⁵ TÜİK, *Aile Yapısı Araştırması 2006*, (Ankara: TÜİK Matbaası, 2006), 22.

Yaygın Eğitim ve Kültür Derneği'nin (YEKDER) 2015 yılında gerçekleştirdiği “Çocukların Dinî Gelişiminde Ebeveynlerin Rolü: Beklentileri ve Zorlanma Alanları” isimli araştırmada da anne-babanın çocuğun din eğitimindeki önemi tespit edilmiştir.²⁶

Akşit ve arkadaşlarının geniş kapsamlı yapmış oldukları “Türkiye’de Dindarlık” isimli çalışmada da ailenin din eğitimi konusunda önemli bir etkisinin olduğu ve din eğitiminin öncelikle ailede verilmesi gerektiği vurgulanmıştır.²⁷ Sözü edilen araştırmada, “Dinî eğitim ve aile” başlığı altında şu sonuçlara ulaşılmıştır: Ailenin, dinî bilginin öğretilmesinde doğrudan ve güçlü bir etkiye sahip olduğu, hayatın sonraki dönemlerinde dinî bilgiler hususunda yaşanan gerilimler, dinî konularda hoşgörülü olma, ötekine bakış, ibadet, dinî gruplara dâhil olma vb. birçok konuda da ailenin doğrudan etkisi olduğu tespit edilmiştir. Aynı araştırmanın içeriklerine bakıldığında, katılımcıların temel dinî bilgilerinin aile ortamında anne-baba ve diğer aile fertlerinden öğrendikleri görülmüştür. Burada ilk toplumsallaşma sürecinin ailede başlıyor olmasının payı büyüktür. Görüşmelerin tamamına yakınında ailenin etkisi ve önemine değinilmiştir. Bunun başlıca nedeni de bireyin ilk örnek aldığı ve taklit ettiği kişilerin anne-babası olmasıdır. Din eğitiminde anne çok daha etkili iken (bu, annenin çocuklarla daha çok ilgilenmesi ve daha fazla zaman geçirmesinden kaynaklanmaktadır) babanın da özellikle erkek çocuklar için model olduğu tespit edilmiştir.²⁸

Özkan da *Çocuğun Din Eğitiminde Anne-Babanın Etkisi (Diyarbakır Örneği)* isimli yüksek lisans tezinde deneklere sormuş olduğu “Dinî Bilgilerini Birinci Sırada Kimlerden Öğrendikleri” sorusuna, araştırmaya katılan öğrencilerin %51,9’u annelerinden, %13,3’ü ise babalarından öğrendiklerini ifade etmişlerdir.²⁹ Koyuncu’nun, *Okul Öncesi Çocukların Din Eğitiminde Annenin Rolü ve Karşılaştığı Güçlükler* adlı yüksek lisans tezinde katılımcılara sormuş olduğu “Çocuğunuzun Din Eğitiminde En Etkili Kişi Kimdir?” sorusuna katılımcıların %71,7’si “anne”, katılımcıların %17,7’si ise “baba” şeklinde

²⁶ Yusuf Alpaydın ve diğerleri, *Çocukların Dinî Gelişiminde Ebeveynlerin Rolü: Beklentileri ve Zorlanma Alanları*, (İstanbul: Yekder Yayınları, 2015), 67-68.

²⁷ Bahattin Akşit ve diğerleri, *Türkiye’de Dindarlık*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2012), 403.

²⁸ Bahattin Akşit ve diğerleri, *Türkiye’de Dindarlık*, 406.

²⁹ Fatih Özkan, “Çocuğunuzun Din Eğitiminde Anne-babanın Etkisi Diyarbakır Örneği” (Yüksek Lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, 2011), 82, 83.

cevap vermiştir.³⁰ Kılıç da yapmış olduğu araştırmada katılımcılara yönelttiği “*Dinî Kimliğinizin Oluşumunda En Etkili Faktör Hangisidir?*” sorusuna katılımcıların %81,8’i dinî kimliklerinin oluşumunda birinci sırada *ailelerinin* etkili olduğunu bildirmişlerdir.³¹ Abanoz’un gerçekleştirmiş olduğu *6-12 Yaş Arası Çocukların Dini ve Ahlaki Gelişimlerinde Anne ve Babaların Rolü (İzmir ve Sakarya Örneği)* isimli yüksek lisans çalışmasında da katılımcıların %58,9’u dinî bilgilerini en çok aile bireylerinden aldıklarını belirtmişlerdir.³²

Bütün bu veriler ve araştırmamıza katılanların ifadelerinden, din eğitiminde birey üzerinde en etkili kişilerin başta anne-baba olmak üzere diğer aile fertleri olduğu anlaşılmaktadır.

2. Ebeveynlerin, Çocuklarına Din Eğitimi Verilmesine Yönelik Görüş ve Düşünceleri

Ebeveynlerin, çocuklara din eğitimi verilmesine bakışlarını ortaya koymak amacıyla katılımcılar: “*Size göre çocuklara din eğitimi verilmeli mi? Niçin? Verilmeli ise hangi yaştan itibaren? Kim ya da kimler tarafından? Verilmemesi gerektiğini düşünüyorsanız neden?*” sorusu yöneltmiştir.

Katılımcıların tamamının, çocuklara din eğitimi verilmesinin gerekliliği konusunda görüş birliği içinde oldukları görülmektedir. Katılımcıların büyük kısmı (%70) çocuklara din eğitimi verilmesine yönelik görüşlerini “*kesinlikle, mutlaka, tabi, elbette, muhakkak vb.*” kesinlik bildiren ifadelerle desteklemişlerdir. “*Size göre çocuklara din eğitimi verilmeli mi?*” sorusuna verilen cevaplardan bazıları şu şöyledir:

“Tabi ki de din eğitimi kesinlikle verilmeli. Bir insan neye inanıyorsa onun eğitimini almalı. Bu Hristiyan olabilir, Yahudi olabilir, Müslüman olabilir. Hangi dine inanıyorsa o dini öğrenmeli, bilmeli yani.” (A1)

“Bence din eğitimi verilmelidir. Mutlaka verilmelidir. Daha etkili verilmelidir.” (A3)

Konuyla ilgili diğer araştırmalara baktığımızda da ebeveynlerin genel olarak çocuklarına din eğitimi verilmesini istedikleri görülmektedir. Bunlardan Gül’ün yaptığı araştırmaya katılan ebeveynlerin tamamı çocuklara

³⁰ Ayşe Koyuncu, “Okul Öncesi Çocukların Din Eğitiminde Annenin Rolü ve Karşılaştığı Güçlükler” (Yüksek Lisans tezi, Rize Üniversitesi, 2008), 80.

³¹ Feyza Kılıç, “Dinî Kimliğin Oluşmasında Yetişkin Tutumlarının Rolü (Çocuklukta Yaşanmış Hatıra Örnekleriyle)” (Yüksek Lisans tezi, Rize Üniversitesi, 2012), 56.

³² Süleyman Abanoz, “6-12 Yaş Arası Çocukların Dini ve Ahlaki Gelişimlerinde Anne ve Babaların Rolü (İzmir ve Sakarya Örneği)” (Yüksek Lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, 2008), 44.

din eğitimi verilmesinin gereğini belirtmişlerdir.³³ Bir başka araştırmada da araştırmaya katılan ebeveynlerin tamamı din eğitiminin çocukları için gerekli olduğunu belirtmişlerdir.³⁴

Sorunun devamındaki “Çocuklara niçin din eğitimi verilmesi gerektiğini düşünüyorsunuz?” sorusuna katılımcıların büyük çoğunluğu (%66) din eğitiminin bireyi iyi bir insan, ahlaklı bir birey olmasına katkı sağlayacağını ifade ederken, bir kısmı (%30) da insanı pek çok yönü ile kuşatan dinin, eğitimi almasının bireyin tabii hakkı olduğuna işaret etmiştir. Zira insanın hem psikolojik hem de sosyal yönünü kuşatan bir gerçeklik olan din, bireyin hayatını, söz ve davranışlarını etkilediği gibi kişiliğini de etkiler.³⁵ Nitekim Allah’a inanan birey, huzurlu ve kendini güvende hisseder. Böylelikle Allah’a daha fazla yönelir, O’nu tanımaya çalışır ve birey Allah’ı tanıdıkça O’na karşı hayranlık ve ibadet etme isteği artar. Böylece Allah’a inanan insan kaygı ve endişeden uzak çok daha pozitif bir ruh sağlığına sahip olduğu gibi çevresi ile sağlıklı ilişkiler kurar.³⁶ Bazı katılımcılar (A6; A17; A29) ise insanın, yaratılış gayesinin bir sonucu olarak kendisini yaratan Yaratıcıyı tanınması ve bilmesi gerektiğini, din eğitiminin de bu amaca hizmet edeceğine inandıklarından çocuklara din eğitimi verilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Söz konusu görüşlerden bazıları şunlardır:

Katılımcılardan biri (A17) insanın yaratılış gayesini anlamlandırabilmesi için din eğitiminin gereğini şu cümlelere ifade etmiştir: “*Şimdi dönüp dolaşıp aynı yere geliyoruz. Cenab-ı Allah ayette belirtiyor. Biz insanları ibadet etmeleri için yarattık. Yani Allaha karşı kulluk vazifemizi yerine getirebilmek için yaratılmışız, Allah’ı tanımak için yaratılmışız. Onu tanıyabilmemiz içinde dinî eğitimin mutlaka alınması lazım. Bu, din eğitimi ile mümkün.*” Diğer bir katılımcı da (A6) insanın, hayatını anlamlandırmasının din eğitimi ile mümkün olacağını belirtmiştir: “*Niçin? Yaradılış sebebimiz bizim bu. İnsanı insan yapan şey niye varız. Din eğitimi vermezsek boşlukta kalırız, boşluk da insanı sapkınlığa götürür. Kesinlikle bilinçli olabilmek için, güçlü bir insan çıkarmak için. Bilinçli bir insan için yani hayatta her zaman nerede ne yapacağını*

³³ Osman Gül, “Ailenin Dinî Eğitimi” (Yüksek Lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2004), 41.

³⁴ Tuba Karışman, “Din Eğitimi Açısından Çocuğun Yetiştirilmesinde Anne-babanın Hak ve Sorumlulukları” (Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2010), 94.

³⁵ Zeki Salih Zengin ve Asım Yapıcı, “İlköğretim Okullarındaki DKAB Dersleri İçin Öğretmen Yetiştirilmesi ve Eğitim Fakülteleri: Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Örneği”, *Değerler Eğitimi Dergisi* 4, sy. 11 (2006): 150-151.

³⁶ Kerim Yavuz, *Günümüzde İnançın Psikolojisi*, (Ankara: Boğaziçi Yayınları, 2013), 143-144; Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi*, (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2011), 112; Akif Hayta, “Annedin Allah'a: Bağlanma Teorisi ve İslam'da Allah Tasavvuru”, *Değerler Eğitimi Dergisi* 4, sy. 12 (2006): 57.

bilmek. Ben niye varım, bu hayatımın anlamı nedir? Dünyaya gönderilmemin nedeni nedir vb. soruların cevaplarını bulabilmek için.”

Başka bir katılımcı, (A18) ahlaklı bir birey olmanın, vatanseverliğin ve değerlerin kazanılmasının verilecek din eğitimi ile sağlanabileceğini şöyle ifade etmektedir: *“Müslümanların din eğitiminde ahlak, sosyal konular olsun her şey bunun üzerine inşa ediliyor. Din eğitimi verdiğiniz zaman ahlakı, her şeyi beraber vermiş oluyorsunuz. Dinî eğitim verdiğiniz zaman ahlak, anne-baba ilişkileri, vatanseverlik, diğer ilişkiler olsun, her şeyi vermiş oluyorsunuz. Bizim dinimiz bunu sağlıyor. Bu dinin esası. Verilmez ise gerçek başarı elde edilemez.”*

Kendisini seküler olarak tanımlayan ve yaşam tarzının da seküler olduğunu belirten bir katılımcı (A10) da din diye bir gerçekliğin olduğunu ve bireyin bu gerçekliğe karşı kayıtsız kalmasının mümkün olamayacağını bu yüzden çocuklara din eğitimi verilmesi gerektiğini şu şekilde açıklamıştır: *“Böyle bir gerçek (din) var dünyada, insan da bu gerçekliğe karşı kayıtsız kalamaz.”*

Din eğitiminin amaçlarından biri de bireyin neye inandığını bilmesi ve bu çerçevede doğru tercih yapmasına rehberlik etmektir. Kendisini laik, Kemalist olarak tanımlayan ve bu değerleri benimseyen siyasi bir partide aktif rol aldığını belirten bir katılımcı, (A13) çocuğa din eğitimi verilmesi gerektiğini şöyle ifade etmektedir: *“Çocuk her şeyi bilmeli, doğru-yanlış kendisine anlatılmalı nihayetinde kararı kendi vermeli.”* Başka bir katılımcı (A20) ise insanın inandığı dini bilmesi ve tanınmasının bir gereği olarak din eğitiminin verilmesi gerektiğini düşünmektedir: *“Verilmeli; çünkü dinimizi bilmek zorunda çocuklarımız. Neye inandığımızı, nasıl bir dine mensup olduğumuzu bilmeliler.”*

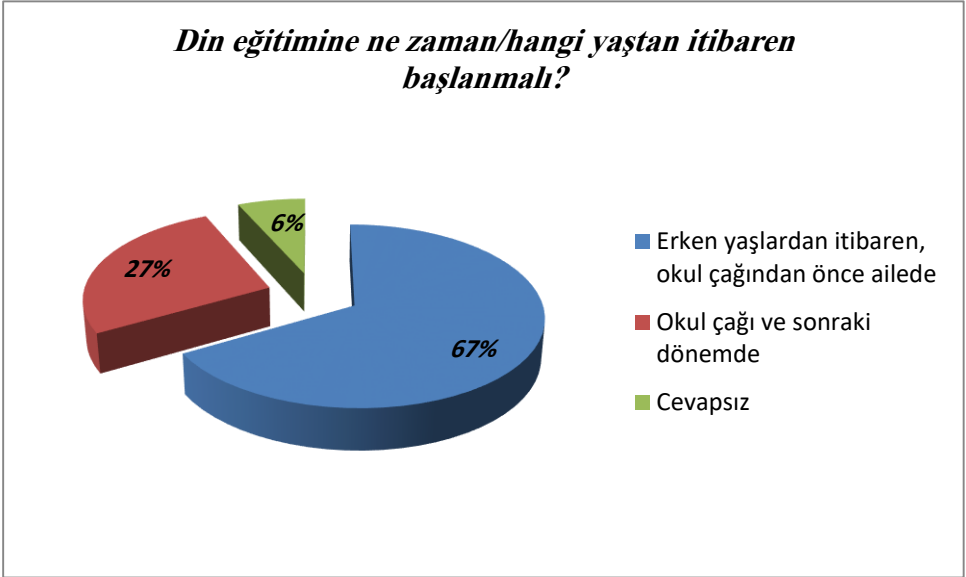
Diğer bir katılımcı (A7) dinî değerleri öğretmenin, Müslüman olmanın gereği ve anne-babanın çocuğa karşı önemli bir vazifesi olduğunu belirtmiş ve bu sebeple de çocuğa din eğitiminin verilmesi gerektiğini belirtmiştir: *“Hepimiz elhamdülillah Müslümanız. Bunu çocuklarımıza vermekle sorumluyuz. Din eğitimi alan çocuk ahlaklı olur, daha duyarlı olur, din eğitimi çocuğun iyi bir birey olmasına katkı sağlar.”*

Eğitimin, dolayısıyla din eğitiminin, eş seçimi ile başlayıp doğumla birlikte hayat boyu devam eden bir süreç olduğu ifade edilmektedir.³⁷ Bu

³⁷ Bkz. Bayraktar Bayraklı, *İslam'da Eğitim*, (İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2009), 130; Mehmet Faruk Bayraktar, *İslam'da Öğretmen-Öğrenci Münasebetleri*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı

bağlamda katılımcılara yönelttiğimiz *din eğitiminin hangi yaştan itibaren verilmesi gerektiği* sorusuna araştırmamıza katılanların büyük kısmı (%67) çocuklara, din eğitiminin erken yaşlardan itibaren, okul çağından önce ailede verilmeye başlanması gerektiğini; katılımcıların %27'si okul çağı ve sonraki dönemde din eğitimi verilmesi gerektiğini ifade ederken katılımcıların %6'sı ise bu soruya cevap vermemişlerdir.

Grafik 2: Din eğitimine ne zaman/hangi yaştan itibaren başlanmalı?

Araştırmamıza katılan ve ailede din eğitiminin önemine dikkat çeken katılımcılardan bazılarının konuya ilişkin görüşleri şunlardır:

“Din eğitimi çocuk doğduğu zaman başlar. Hatta ben bunu biraz daha önceye götüreyim din eğitimi eş seçimi ile başlar. Anne karnından çok daha önce başlar.” (A29)

“Ne zaman başlamalı sorusuna cevap, bence çocuk, konuşmaya başladığı andan itibaren din eğitimi verilmeli.” (A1)

Yayınları, 1989), 113; Dodurgalı, *Ailede Din Eğitimi*, 180; Abdullah Özbek, “Bir Eğitim Kurumu Olarak Ailenin Önemi”, *İslam’da Aile ve Çocuk Terbiyesi (II)*, (İstanbul: 2005), 59; Jean Jacques Rousseau, *Emil*, (çev. Hilmi Ziya Ülken-Ali Rıza Ülgener-Salahattin Güzey), (İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1966), 28; İsmail Hakkı Baltacıoğlu, *Terbiye ve İman*, (İstanbul: Yakın Turan Matbaası, tarihsiz), 16; Mehmet Zeki Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2013), 134.

“Küçük yaşlarda başlanılmalı. Küçük yaşlarda alınmayıp 13-15 yaşına gelsin de diye beklersek bu çocuğun sonradan Müslüman olan gayrimüslim birinin dinî öğrenmesi gibi zor olur. Ağaç yaş iken eğilir. Eğitimin 1 yaşından itibaren başlanması gerekir.” (A17)

Din eğitimine okul çağı ve sonraki dönemde başlanması gerektiğini düşünen katılımcılardan bir kısmının ifadeleri ise şöyledir:

“Çocuklar derken belli bir yaştan sonra verilmeli. Mesela 8 yaşından sonra. Çünkü çocuklar 8 yaşına kadar genelde ruhani şeyleri algılayamazlar, yani soyut şeyleri algılayamazlar, o yüzden 8 yaşından sonra değer yargıları verilmeli. Değer yargıları da örnek olarak verilmeli.” (A24)

“10 ve üzeri yaştan itibaren din eğitimi verilmeli. Öncesinde çok yorucu olacağına inanıyorum.” (A10)

Bu görüşleri ifade eden katılımcılar, gerekçe olarak da okul öncesi dönemde çocuklara, din eğitimi vermenin, çocukların genel gelişim özellikleri bakımından sağlıklı görmediklerini bu sebeple din eğitiminin okul çağı ve sonrası dönemde verilmesinin doğru olacağına inandıklarını belirtmişlerdir. Burada %27’lik bir oranın ciddiye alınması gereken bir oran olduğunu düşünmekteyiz.

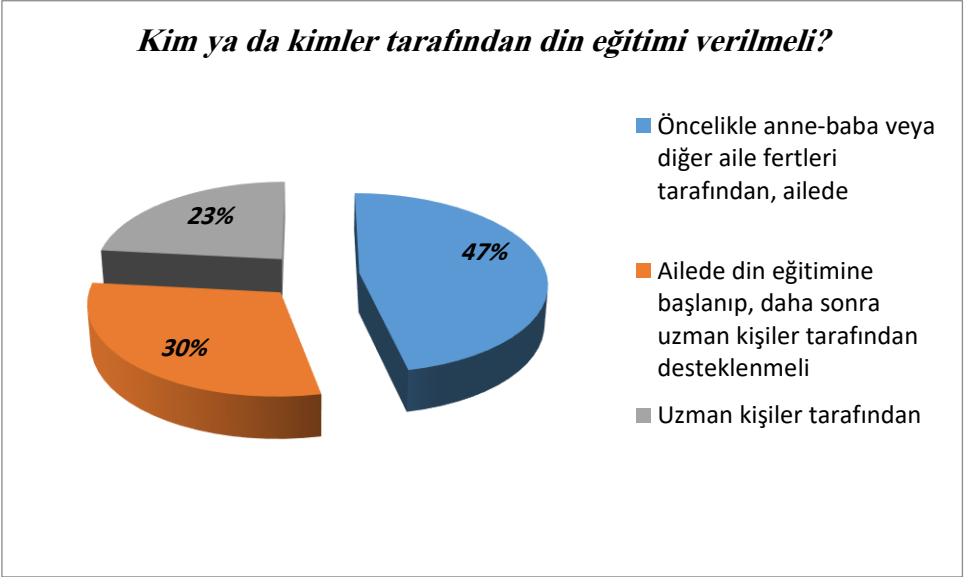
Yukarıda sormuş olduğumuz sorunun bir benzerini Semra ve Akif Akto, okul öncesi öğretmenleri ile yapmış oldukları yüz yüze görüşmeye dayalı nitel çalışmalarında sormuşlardır. Söz konusu araştırmaya katılanların yaklaşık yarısı okul öncesi dönemde din eğitiminin gerekliliği olduğu belirtmişlerdir. Neden olarak ise araştırmamıza katılan katılımcıların kullanmış oldukları ifadelerle benzer cümlelerle; verilecek sağlıklı bir din eğitiminin, çocuğu yaratılış gayesini bilen, saygılı, merhametli, başta kendisi ile daha sonra Allah ile barışık, toplumu ile uyumlu, ruhen sağlıklı ve erdemli bireylerin yetişmesine katkı sağlayacağını düşünmektedirler. Bunun da huzurlu bir toplumun meydana gelmesine katkısının olacağına dolayısıyla okul öncesinde din eğitimine başlanması gerektiğine yönelik görüş bildirmişlerdir.³⁸ Ayrıca çocuklara yönelik din eğitiminin okul öncesi dönemde başlaması gerektiğine dair verileri içeren birçok çalışma bulunmaktadır.³⁹

³⁸ Semra Akto ve Akif Akto, “Okul Öncesi Öğretmenlerinin Din Eğitimi Hakkındaki Görüşlerinin İncelenmesi (Nitel Bir Araştırma)”, *E-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi* 9, sy. 2 (Kasım 2017): 1109.

³⁹ Bkz. Fatih Çınar, *Öğretmenlerine ve Velilerine Göre Okul Öncesi Dönemde Din Eğitimi*, (Isparta: Fakülte Kitabevi Yayınları, 2016); Cemil Oruç, *Okul Öncesi Dönemde Çocuğun Din Eğitimi*, (İstanbul: Dem Yayınları, 2011); Zeynep Nezahat Özeri, *Okul Öncesi Din ve Ahlak Eğitimi*, (İstanbul: Dem Yayınları, 2004); Mustafa Çoban, *Okul Öncesi (3-6) Din ve Ahlak Eğitimi*, (Konya: Hüner Yayınevi, 2016); Feyza Kılıç, “Dinî Kimliğin

“Kim ya da kimler tarafından din eğitimi verilmeli?” sorusuna katılımcıların %47’si öncelikle anne-baba veya diğer aile fertleri tarafından çocuklara din eğitimi verilmesi gerektiğini; katılımcıların %30’u ailede din eğitimine başlanıp, daha sonra bu eğitimin, uzman kişiler tarafından desteklenmesi gerektiğini; katılımcıların %23’ü ise çocuklara, din eğitiminin uzman kişiler tarafından verilmesi gerektiğini düşünmektedirler.

Grafik 3: Kim ya da kimler tarafından din eğitimi verilmeli?

Çocukta doğuştan fıtratına yerleştirilen dinî duygunun⁴⁰ gelişimi ve sağlıklı bir şekilde kişiliğinde yer edinmesi, çocuğun eğitimi esnasında bazı

Oluşmasında Yetişkin Tutumlarının Rolü (Çocuklukta Yaşanmış Hatıra Örnekleriyle)” (Yüksek Lisans tezi, Rize Üniversitesi, 2012); Dilek Ünal, “Çocuğun Din Eğitiminde Anne-Baba Rollerini,” (Yüksek Lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, 2008); Yurdağül Mehmedoğlu, “Değer Oluşturucu ve Aktarıcı Konumuyla Aile”, *Diyanet İlmî Dergi* 40, sy. 2 (Nisan - Mayıs -Haziran 2004): 29-40; Mustafa Tavukçuoğlu, “Okul Öncesi Çocuğunun Eğitiminde Din Duygusu ve Din Eğitimi”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 14 (2002): 51-63; İsmail Sağlam, “Okul Öncesi Dönem ve Din Eğitimi”, *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu -II* (30 Mart - 01 Nisan 2012, Ankara): 547-561; Cemil Oruç, “Okul Öncesi Dönemde Dini Duygunun Kökenleri ve Gelişimi”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 10, sy. 3 (2010): 75-96; Habil Şentürk, “Çocukta Dini Bilginin Uyanışı ve Gelişmesi Açısından Çevre Faktörü”, *Diyanet İlmî Dergi* 24, sy. 3, (1988): 56-57.

⁴⁰ Rum, 30/30.

ilkeleri dikkate almayı gerektirmektedir.⁴¹ Söz konusu ilkelerden en etkili ve başarıya ulaşmada en kolay yol yöntem çocuklara iyi bir model olmaktır.⁴² Zira çocuklar, söylenenlerden ziyade tutum ve davranışları örnek alırlar. Bu sebeple çocuklara uzun uzun öğütler vermek yerine yapmalarını beklediğimiz davranışları bizde görmelerini sağlamalıyız.⁴³ Nitekim çocuklar ve ergenler rol model alacakları kimseleri arar ve sevdikleri, takdir ettikleri kişileri kendilerine örnek kabul ederler.⁴⁴ Ayrıca çocuklar, hayatlarının ilk yıllarında taklit ettikleri, model aldıkları kimselerin etkisi, onların bütün hayatları boyunca devam etmektedir.⁴⁵ Dolayısıyla aile fertleri namaz kılarken, Kur'an okurken ve diğer dinî ritüelleri yerine getirirken çocukların, kendilerini rol model aldıklarını dikkate alarak söz konusu ibadetleri yerine getirmelidirler.⁴⁶

Bu bağlamda çocuğun din eğitiminde, anne-babanın rol model olma vasfına dikkat çeken katılımcılardan biri, (A16) çocuğun din eğitimine öncelikle ailede başlanması ve ebeveynlerin çocuklarına rol model olması gerektiğini şu cümlelerle belirtmiştir:

“Din eğitimi, çocuğa ilk önce anne-babanın vermesi lazım. Çocuk, anne ve babasını örnek alıyor. Mesela benim babam yatalak idi biz, onun bütün bakımlarını yapıyorduk benim çocuğum onu görüyordu. Büyüyünce benim babam, babasına bakıyordu diyerek o şekilde davranacak. Rol model olmak gerekir.”

Yukarıdaki katılımcının ifadelerine benzer şekilde başka bir katılımcı (A29) da annenin, okumuş olduğu Kur'an'ın, dinlediği musikinin vs. çocuğun

⁴¹ Cemil Oruç, *Okul Öncesi Dönemde Çocuğun Din Eğitimi*, (İstanbul: Dem Yayınları, 2011), 153.

⁴² M. Faruk Bayraktar, “Ailenin Eğitim Görevi”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, sy. 2 (1995), 133; Halil Apaydın, “Aile İçi İletişimin Çocuğun Dinsel Gelişimine Etkisi”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 12-13 (2001), 333; Muhammed Kutub, *İslâm Terbiye Metodu ve Ahlâk Sistemi*, çev. Ali Özek, (İstanbul: Hisar Yayınevi, 1977), 253.

⁴³ Bkz. Ahmet Koç, “Okul Öncesi Dönemde Ailede Çocuğun Din Eğitimi”, *Çocuk Sorunları ve İslam Sempozyumu*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010), 635; Mustafa Tavukçuoğlu, “Okul Öncesi Çocuğunun Eğitiminde Din Duygusu ve Din Eğitimi”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 14 (2002), 55; M. Akif Kılavuz, “Anne-baba Örnek Davranışlarının Çocukların ve Ergenlerin Dinî Kişiliğinin Oluşumuna Etkileri”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14, sy. 2 (2005), 42; İsmail Sağlam, “Okulöncesi Eğitimde Taklit Etkinlikleri ve Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9, sy. 9 (2000): 558.

⁴⁴ Ahmet Koç, “Okul Çağı Çocuklarının Ailede Din Eğitimi”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 17 (2008): 159; Hüseyin Peker, “Ailede Din Eğitiminin Psikolojik Esasları”, 22; Cemil Oruç, “Okul Öncesi Dönemde Dini Duygunun Kökenleri ve Gelişimi”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 10, sy. 3 (2010): 93; Fitzhugh Dodson, *Çocuk Yaşken Eğilir*, çev.: Seçkin Selvi, (İstanbul: Özgür Yayınları, 2000), 181;

⁴⁵ Alfred Adler, *İnsanı Tanıma Sanatı*, çev. Kâmuran Şipal, (İstanbul: Say yayınları, 2016), 27.

⁴⁶ Mustafa Öcal, “Ailede Çocukların Dinî ve Ahlakî Eğitimlerinde Karşılaşılan Problemlerin Başlıca Sebepleri ve Çözüm İçin Bazı Öneriler”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, sy. 3 (1996): 193.

kişiliğine etki edeceğini düşünmekte; hatta eş seçiminin çocuğun dinî kişiliği üzerinde etkili olacağına inanmakta bu sebeple din eğitiminin eş seçimi ile ailede başladığını belirtmektedir:

“Çocuk, doğduğu zaman din eğitimi başlar. Hatta ben bunu biraz daha önceye götürüyüm din eğitimi eş seçimi ile başlar. Anne karnından çok daha önce başlar. Annenin okumuş olduğu Kur’an, dinlediği musikiler, hu çekmek çocuğun zihninde olumlu tesirler etki eder.”

Başka araştırmalarda da benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Ay tarafından gerçekleştirilen araştırmada, katılımcıların %99’u *“Din Eğitime Ailede Başlanmalıdır”* şeklinde cevap vermişlerdir.⁴⁷ Ünal’ın araştırmasında da katılımcıların %80,3’ü ilk çocukluk dönemlerinde çocuklara din eğitimi verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.⁴⁸ Ayrıca Sağlam’ın yapmış olduğu araştırmada, ailenin, çocuğun hayatına yön vermede ve ibadet eğitim-öğretiminde çok etkili olduğu tespit edilmiştir.⁴⁹ Aynı şekilde Menderes de çocuğun din eğitiminde ailenin belirleyici bir etken olduğu sonucuna ulaşmıştır.⁵⁰

Ailede başlayan din eğitiminin sonrasında uzman kişiler tarafından desteklenmesi gerektiğini düşünen katılımcılar, din eğitiminin bir süreç olduğunu, bunun da başta ailede başlayıp, okul ve diğer sosyal çevrelerle desteklenmesi gereken ve hayat boyu sürdürülmesi gereken bir etkinlik olduğuna dikkat çekmişlerdir:

“Din eğitimi öncelikle anne-baba vermelidir. Sosyal çevre ve okul ile de desteklenmelidir. Özellikle Kur’an öğretimi için aile dışından bir uzmandan destek alınması daha sağlıklı olmaktadır.” (A2)

“Aile bildiği kadar vermelidir. Daha sonra da bu işin uzmanları tarafından yani iyi bilen, devlet tarafından kabul edilmiş, toplum tarafından kabul görmüş kişiler tarafından verilmeli. Biz Müslümanlar Türkiye’de devlete bağlı kurumlar belli, Diyanet’e bağlı işin ehli kişiler tarafından verilmeli. Okulda da ilahiyat fakültesinden mezun olmuş hocalar tarafından verilmeli.” (A1)

⁴⁷ Mehmet Emin Ay, “Ailede Verilecek Din Eğitiminde Genel Prensipler”, *İslam’da Aile ve Çocuk Terbiyesi (II)*, 2005, 362.

⁴⁸ Dilek Ünal, “Çocuğun Din Eğitiminde Anne-Baba Rollerini” (Yüksek Lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, 2008), 72.

⁴⁹ İsmail Sağlam, *Çocuk ve İbadet: 7-14 Yaş Dönemi İbadet Eğitimi Üzerine Bir Araştırma*, (İstanbul: Düşünce Kitabevi, 2003), 69.

⁵⁰ Fatih Menderes Bilgili, *Çocuğun Din Eğitimi ve Karşılaşılan Güçlükler*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2005), 233.

Katılımcıların %23'ü, her anne-babanın çocuğuna doğru ve yeterli din eğitimi verme noktasında gereken donanımına sahip olamayacağını bu sebeple din eğitiminin, işin uzmanları tarafından verilmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu şekilde düşünenlerden bazılarının ifadeleri şöyledir:

“Evide çocuklara anne-baba kesinlikle yeterli din eğitimi veremiyor. Benim anlattığım bir şeyi İslami bir kuralı bir de öğretmenin anlattığı, ama sevdiği bir öğretmenin anlattığı özellikle vurguluyorum, anlattığında benden değil öğretmenden daha iyi aldığını gördüm çocuğumun.” (A14)

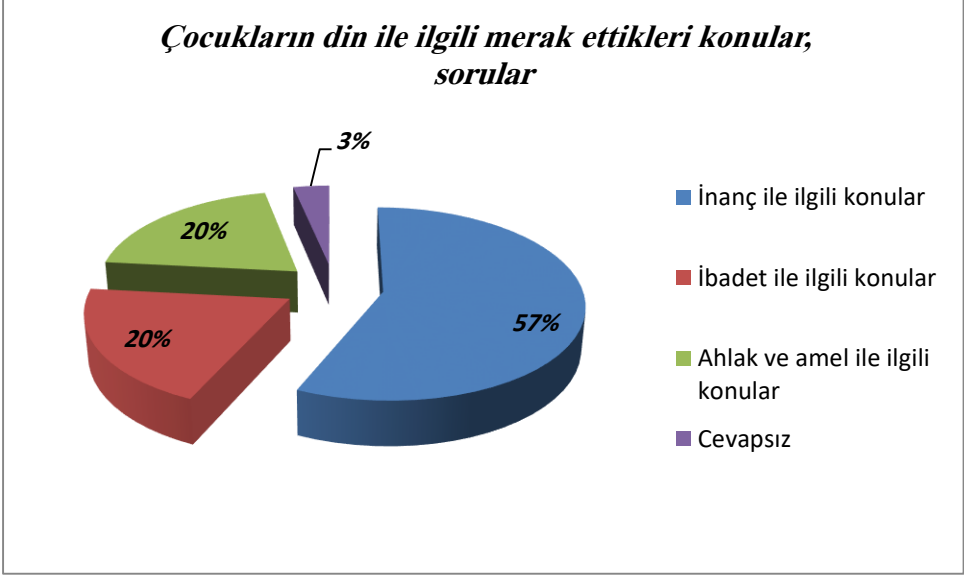
“Biz yetişkinler çocukların seviyelerine tam olarak inemiyoruz. Bilinçli kişiler tarafından verilmesi gerekiyor. Kulaktan dolma bilgilerle eğitim verilmez. İlahiyat fakültesi mezunu veya yeterliliği tam olan kişiler tarafından verilmeli. Pedagoji eğitimi olacak ki çocukları korkutmadan bu eğitimi vermeli.” (A23)

Görüldüğü gibi ebeveynlerin tamamı, çocuklara din eğitimi verilmesi gerektiğini düşünmekle beraber bunun yeri, zamanı ve kimler tarafından verilmesi konusunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

3. Ebeveynlerin, Çocuklarının Din İle İlgili Sorularını Cevaplandırma Noktasındaki Yeterlikleri

Çocukların din ile ilgili merak ettikleri sorular, bu soruları daha çok kime sordukları, anne-babaların bu soruları cevaplandırma konusundaki yeterliklerini belirleme ve ebeveynlerin, çocukları tarafından kendilerine iletilen ve cevaplandıramadıkları sorular karşısında nasıl bir yol izlediklerini tespit etmek amacıyla katılımlara aşağıdaki soru yöneltilmiştir. *“Çocuğunuzun/çocuklarınızın din ile ilgili merak ettiği konular, sorular nelerdir? Bu soruları en çok kime yöneltir? Neden? Cevaplandıramadığınız sorular oluyor mu? Böyle durumlarda nasıl bir yol izliyorsunuz? Çocuğunuzun/çocuklarınızın dinle ilgili sorularını cevaplandırma noktasında kendinizi yeterli görüyor musunuz?”*

Araştırmamıza katılan ebeveynlerin %57'si çocuklarının daha çok inanç ile ilgili konuları merak ettiklerini; %20'si, ahlak ve amele dair sorular sorduklarını; bir diğer %20'si çocuklarının, ibadet ile ilgili sorular sorduklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların %3'ü ise bu soruya cevap vermemiştir.

Grafik 4: Çocukların din ile ilgili merak ettikleri konular, sorular

Çocuklarının daha çok inanç ile ilgili konularda sorular sorduklarını belirten katılımcılardan elde edilen bilgilere göre çocuklar, daha çok Allah'ın varlığı, mahiyeti, insanın nasıl yaratıldığı, cennet ve cehennem varlığı, meleklerin varlığı ve mahiyeti gibi daha çok soyut kavramlar hakkında sorular yöneltmektedirler. Katılımcıların ifadelerine bakıldığında söz konusu soruların genelde birbirine benzer sorular olduğu görülmektedir. Buna dair öne çıkan sorulardan bazıları şu şekildedir:

“Allah nedir? Niye görünmüyor? Var mı, yok mu? Varsa nereden anlıyoruz varlığını vb. sorular.” (A4)

“Çocukken bizim sorduğumuz gibi çocuklarımız da soruyor. Allah nerde? Kaç tanedir? Allah nasıl bir şeydir? Bu tarz sorular çocukların genelinde soru olarak gelir. Allah bizi nasıl yarattı? Niye yarattı? Çocuklardan bu tarz sorular çıkar yani.” (A17)

“Çocuklar daha çok Allah'ın nasıl olduğuna dair sorular sormakta, cennet ve cehennemi merak etmekte.” (A2)

“Ölümlle ilgili, ahiretle ilgili, Allah nerede gibi.” (A23)

Yukarıda geçen katılımcıların ifadelerinden anlaşılacağı üzere çocukların daha çok Allah ile ilgili sorular sordukları görülmektedir.

Çocuklardan gelen bu tür sorular fırsat bilinerek çocuklara Allah'tan söz ederken onlarda sevgi, ümit ve bağlanma duygularını geliştirecek şekilde söz edilmelidir.⁵¹

Araştırmaya katılan anne-babaların önemli bir kısmı (%60) yeteri düzeyde bilgi sahibi olmadıklarını ve çocukları tarafından yöneltilen inançla ilgili soruları yeterince cevaplayamadıklarını belirtmişlerdir. Koyuncu'nun yapmış olduğu araştırmaya katılan annelerin önemli bir kısmı (%50,4) da çocuklarına din eğitimi vermede karşılaştıkları en önemli sorunun *bilgi eksikliği* olduğunu belirtmişlerdir.⁵² Gül de yapmış olduğu araştırmada, anne-babaların, çocuklarına yeteri düzeyde din eğitimi veremedikleri sonucuna ulaşmıştır.⁵³ Ünal'ın yapmış olduğu araştırmada ise ebeveynlerin yalnızca %11,8'i çocuklarının din eğitimi ile yeterince ilgilendiklerini belirtmişlerdir.⁵⁴ Bu durumun başlıca nedeni olarak da her anne-babanın dinî bakımından yeteri düzeyde bilgi ve birikime sahip olamaması söylenebilir. Bu durumda da çocuklarda inanç bakımından birtakım sorunların ortaya çıkması kaçınılmazdır.

Çocuklarının abdest, abdestin alınışı, namaz, namazın kılınışı, oruç, hac vb. ibadetler ve ibadetlerin mahiyeti vb. konularda sorular sorduklarını söyleyen katılımcılardan bazılarının cevapları şöyledir:

“Namazla ilgili, oruçla ilgili vb. sorular sorarlar. Kılan var, kılmayan var, tutan var tutmayan var. İki anlayışı da görüyor çocuk o yüzden ikilem yaşıyorlar. Bu tarz sorular geliyor.” (A10)

“Hac nasıl oluyor, orda namaz nasıl kılınıyor, aklında birtakım sorular var.” (A24)

Ahlak ve amel konularında ise çocukların çoğunlukla herhangi bir tutum ya da davranışın helalliyi veya haramlığı ve bazı ritüeller hakkında bilgi almak istedikleri belirtilmiştir. Dikkate değer cevaplardan biri şöyledir:

“İyi ve kötü insanların halleri ile ilgili soruyor. Mesela diyoruz ya din, insan hayatına olumlu değerler katar. Mesela bazı olumsuz insanları gördüğü zaman niye insanlar böyle yapıyor, Allah niye bunlara müsaade ediyor gibi sorular geliyor. Çünkü şu anda hakikaten işin bu boyutuyla ilgileniyor, yarın belki başka bir konuda, dinin başka alanlarıyla ilgili olabilir.” (A5)

⁵¹ Mualla Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dinî Motifler*, (Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2005), 76; Ahmet Koç, “Okul Çağı Çocuklarının Ailede Din Eğitimi”, 163; Yurdağül Mehmedoğlu, *Okul Öncesi Çocuklarda Dinî Duygu Gelişimi ve Eğitimi*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 12-13.

⁵² Koyuncu, “Okul Öncesi Çocukların Din Eğitimi Annenin Rolü ve Karşılaştığı Güçlükler”, 50.

⁵³ Gül, “Ailenin Dinî Eğitimi”, 40.

⁵⁴ Dilek Ünal, “Çocuğun Din Eğitimi Anne-Baba Rollerini”, 81.

Çocuklarının dinle ilgili sorularını kime yönelttikleri sorusuna katılımcıların büyük çoğunluğu, (%94) anne-baba veya aile bireylerine sordukları cevabını vermişlerdir. *Neden?* sorusuna cevap olarak da kız çocuklarının çoğunlukla anneleriyle vakit geçirmelerinden dolayı annelerine, erkek çocuklarının da babalarını kendilerine yakın görmeleri nedeni ile soruları daha çok babalarına yönelttiklerini söylemişlerdir. Ayrıca çocuğun muhatap olduğu kişinin din konusunda bilgili olması ya da çocukların, muhatabı kendilerine yakın görmelerinin de çocuklar için din ile ilgili soru sormada tercih nedeni olduğu anlaşılmaktadır. Aşağıda verilen katılımcı görüşleri bu ifadeleri destekler niteliktedir:

“Eşimin ilahiyat fakültesi mezunu olması dolayısıyla çocuğumun da kız olması sebebiyle soruları, daha çok annesine soruyor. Zaten işin uzmanı da o olduğu için cevabı ondan alıyor.” (A1)

“Tabi daha çok annesiyle meşgul olduğu için anneye sorar veya işte yemekte iken ortaya sorar biz de duymuş oluruz. Annesine ve babasına sorar.” (A17)

Katılımcılardan %40'ı çocuklarının din ile ilgili sorularını cevaplandıramama durumunda; çocuklarına sorunun cevabını bilmediklerini söylediklerini, çocuklarıyla beraber araştırıp sorunun cevabını bulmaya çalıştıklarını veya uzman birinden yardım aldıklarını ifade etmişlerdir. Konuya ilişkin bazı görüşler aşağıda verilmiştir:

“Cevaplayamayacağım sorular olduğunda bilmediğimi söylüyorum.” (A2)

“İkimiz de araştıralım, sen de araştır, ben de araştırayım diyorum ve meseleyi bu şekilde çözmeye çalışıyoruz.” (A26)

“Araştırma yaparım. Din konusunda iyi olan birisinden yardım alırım.” (A7)

Bazı katılımcılar (%30) ise böyle bir durumda sorunun cevabını kitap, internet vb. herhangi bir kaynaktan araştırma yaptıktan sonra cevap verdiklerini ifade etmişlerdir:

“Bilgiye ulaşabiliyoruz. İnternet ya da kitaplar var, okuyoruz.” (A24)

“Kitaba bakıyorum ve son zamanlarda malum internet, internete başvuruyorum.” (A3)

Katılımcıların %30'u ise çocuklarının, din ile ilgili sorularına cevap veremedikleri takdirde çocuklarını, öğretmenlerine, hocalara veya bilen

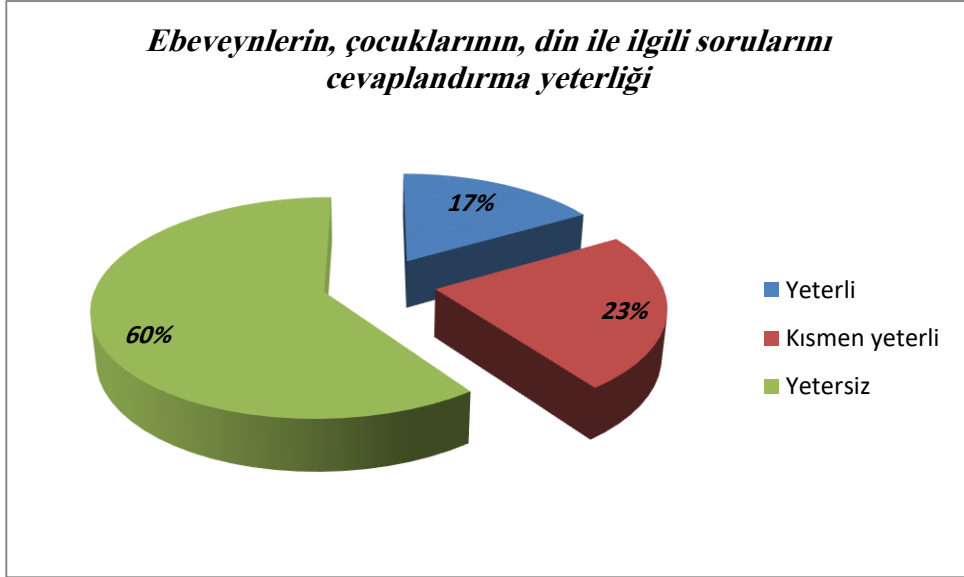
herhangi birine yönlendirdiklerini ifade etmişlerdir. Söz konusu ifadelerden bazıları şunlardır:

“Mutlaka kendi hocalarına sormaları gerektiğini söylüyorum.” (A10)

“Cevap veremediğim bir durumda, benden daha donanımlı birisine yönlendiririm. Örneğin din öğretmenine sormasını söylerim.” (A14)

Katılımcılara sormuş olduğumuz: *“Çocuğunuzun/çocuklarınızın size dinle ilgili sorularını cevaplandırma noktasında kendinizi yeterli görüyor musunuz?”* sorusuna cevaben ebeveynlerin %60’ı kendilerini yetersiz; %23’ü kısmen yeterli gördüğünü ifade ederken sadece %17’si kendilerini yeterli gördüklerini ifade etmişlerdir.

Grafik 5: Ebeveynlerin, çocuklarının, din ile ilgili sorularını cevaplandırma yeterliği

Yukarıdaki grafikten de görüleceği üzere katılımcıların yalnızca %17’si çocuklarının din ile ilgili sormuş oldukları soruları cevaplandırmada kendilerini yeterli gördüklerini ifade etmişlerdir. Konuya ilişkin bazı görüşler şunlardır:

“Bildiğim kadarıyla zorlandığım hiçbir konu olmadı.” (A12)

“Şimdiye kadar elhamdulillah yeterli gördüğümü söyleyebilirim.” (A29)

Çocuklarının din ile ilgili sorularını cevaplandırmada kendilerini kısmen yeterli gördüklerini belirten katılımcıların (%23) verdikleri cevaplardan bazıları ise şöyledir:

“Genel anlamda kendimi de eşimi de yeterli görüyorum ama daha uzmanlık gerektiren konularda, ileri boyutlarda ise Diyanet İşleri Başkanlığı var o tip yerlere, konuyu bilen eşimiz dostumuz varsa onlara yönlendirme yaparız.” (A1)

“%100 diyemeyiz ama orta seviyede. Bir de şu var; çocukların seviyelerini göremiyoruz, belli bir süreden sonra görüyoruz. Görebildiğimiz kadar yapıyoruz. O da bizim orta seviyemizden. Kendimize yetecek şekilde.” (A11)

Çocuklarının din ile ilgili sorularını cevaplandırma konusunda kendilerini yetersiz olarak gören katılımcılar, (%60) genellikle *“maalesef, yok, yüzde yüz değil, hayır, kesinlikle hayır”* vb. olumsuzluk bildiren ifadeler kullanarak sorumuza cevap vermişlerdir. Bu cevaplardan bazıları şu şekildedir:

“Yeterli bulmuyoruz. Nasıl anlatacağımı bulamıyorum.” (A21)

“Geniş bir bilgim yok, yeterli değiliz.” (A26)

Konuyla ilgili cevapların genel bir değerlendirmesini yapacak olursak; ailelerin çocuklarının dinî konulardaki sorularını cevaplamadaki yeterliliğini araştıran başka çalışmalarda hem benzer hem de farklı sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Örneğin Gül’ün yapmış olduğu araştırmada, bizim araştırmamıza benzer bir şekilde deneklerin %16,9’unun dinî konularda kendilerini yeterli gördükleri sonucuna ulaşılmıştır.⁵⁵ Zira araştırmamızda da katılımcıların %17’si çocuklarının din ile ilgili sormuş oldukları soruları cevaplandırmada kendilerini yeterli gördüklerini ifade etmişlerdir. Öte yandan Koyuncu’nun yapmış olduğu araştırmada, çocuklarına din eğitimi verme konusunda kendilerini yeterli görenlerin oranı %40,7 olarak tespit edilmiştir.⁵⁶ Yılmaz’ın yapmış olduğu araştırmada ise annelerin, çocuklarının dinî sorularını seviyelerine uygun, anlaşılabilir bir dille her zaman veya bazen açıklayabilen katılımcıların oranı %93,3 olarak belirlenmiştir.⁵⁷ Bu durum, konuyla ilgili daha fazla veri toplanması gereğine işaret etmektedir.

⁵⁵ Gül, “Ailenin Dinî Eğitimi”, 34.

⁵⁶ Koyuncu, “Okul Öncesi Çocukların Din Eğitimi Annenin Rolü ve Karşılaştığı Güçlükler”, 40.

⁵⁷ Semiha Yılmaz, “7-9 Yaş Çocuklarının Dinî Bilgi ve Duygu Gelişimleri Üzerinde Ailenin Etkisi” (Yüksek Lisans tezi, Samsun Üniversitesi, 1999), 66.

Sonuç ve Değerlendirme

Ebeveynlerin, çocuklarına din eğitimi verilmesine bakışlarını ve çocuklarına din eğitimi verme konusunda yeterliklerini tespit etmeğe çalıştığımız bu araştırmada, eğitim ve din eğitiminde birey üzerinde en etkili kişilerin başta anne-baba olmak üzere diğer aile fertleri olduğu gibi; bireyin dinî kimliği üzerinde de en etkili kurumun aile olduğu tespit edilmiştir.

Bununla birlikte araştırmaya katılan ebeveynlerin tamamı, çocuklara din eğitimi verilmesi gerektiğini düşünmektedir. Böyle düşünmelerine neden olarak, din diye bir gerçekliğin olduğu ve bireyin bu gerçekliğe karşı kayıtsız kalmasının mümkün olamayacağı, dinin insanın yaratılış gayesini ve hayatın anlamını bulmasına katkı sağlayacağı gibi fikirleri ileri sürmüşlerdir. Katılımcılardan bir kısmı (%30) din eğitiminin, bireyin temel haklarından biri olduğundan hareketle, insanın inandığı din hakkında bilgi sahibi olması gerektiğini belirtmişlerdir. Bununla birlikte katılımcılar, din eğitiminin, bireyin bilerek ve doğru tercih yapmasına katkı sağlayacağını aynı zamanda anne-babaların, çocuklarına karşı yerine getirmeleri gereken önemli bir vazife olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca katılımcıların büyük çoğunluğu (%66) din eğitiminin, toplumda ahlaklı bireylerin yetişmesine katkı sağlayacağını düşündüklerini belirtmişlerdir. Temel eğitimin ailede alındığını ve hayatın kalan kısmının ailede alınan bu eğitim üzerine bina edildiğini vb. düşünen katılımcılar (%67) din eğitiminin de ilk olarak erken yaşlardan itibaren ailede, başta anne-baba olmak üzere aile bireyleri tarafından verilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Katılımcılardan önemli kısmı (%47) din eğitiminin öncelikle anne-baba tarafından verilmesi gerektiğini, bir kısım katılımcılar (%30) ise din eğitiminin ailede verilmeye başlanması gerektiğini daha sonra da bu eğitimin okulda ve diğer eğitim kurumlarında uzman kişiler tarafından desteklenmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Buradan çıkan sonuca göre toplamda katılımcıların %77'si çocuklara, din eğitiminin öncelikle ailede verilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Araştırmamıza katılan bir kısım katılımcı (%23) ise her ailenin, çocuğuna din eğitimi verme konusunda yeterli donanıma sahip olamayacağı gerekçesi ile din eğitiminin bu alanda yeterli donanıma sahip uzman kişiler tarafından verilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Katılımcıların büyük bir kısmı, (%60) çocuklarının dinle ilgili sordukları soruları cevaplama noktasında yeterli olmadıklarını ifade etmişlerdir. Bir kısım katılımcılar (%23) da bu konuda kısmen yeterli olduklarını belirtmiş, az sayıda katılımcı (%17) ise çocuklarının dinle ilgili sorularını cevaplama kendilerini yeterli gördüklerini ifade etmişlerdir.

Araştırmadan elde edilen verilere göre bireyin dinî kişiliği üzerinde aile ve aile bireylerinin etkisinin büyük olduğu; ancak ailenin, çocuklarına din eğitimi verme konusunda yetersiz kaldığı anlaşılmaktadır. Bu sonuç başta Milli Eğitim Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı olmak üzere bu konuda sorumluluk sahibi diğer kamu kurum ve kuruluşlarının yanı sıra sivil toplum örgütlerinin, anne-babaların dinî eğitimine katkı sağlamak, ebeveynlere sağlıklı bir din eğitimi formasyonu kazandırmak adına onları bilinçlendirme ve desteklemeye yönelik *aile din eğitimi okulları, seminer, konferans* vb. etkinlikleri geliştirerek devam ettirmeleri gereğini ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte ailelerin, çocuklarının din eğitimi konusunda zorlandığı hususlarda en önemli görevin okullarda devletin gözetim ve denetimi altında gerçekleştirilen din eğitim ve öğretimine düştüğü açıktır. Dine dair farklı kaynaklardan gelen bilgilerin hangilerinin sahipsiz hangilerinin ise gayri sahipsiz olduğunu anlama konusunda okulun rolü oldukça önemli olup, bu rolün zamanla daha da artacağı öngörülmektedir. Ancak okulda verilen din eğitimi, herhangi bir ideolojiyi esas almadan dinin ana kaynaklarına dayanmalı, bilgilendirici mahiyette olmalıdır. Böylelikle bireyin doğru bir değerlendirme yapıp, kendi kararını vermesine katkı sağlamalıdır. Ayrıca zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri ile seçmeli din derslerinin daha verimli hâle gelebilmesi için Milli Eğitim Bakanlığının, öğretim programlarını ve öğretmen yetiştirme düzeneğini, ailede eksik bırakılan ve zorlanılan hususları dikkate almak suretiyle revize etmesi gerekmektedir.

Kaynakça

Abanoz, Süleyman. "6-12 Yaş Arası Çocukların Dini Ve Ahlaki Gelişimlerinde Anne ve Babaların Rolü (İzmir Ve Sakarya Örneği)". Yüksek Lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, 2008.

Adler, Alfred. *İnsanı Tanıma Sanatı*. çev. Kâmuran Şipal, İstanbul: Say Yayınları, 2016.

Ağca, Hüseyin. *Ailede Eğitim*. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınlar, 2005.

Akşit, Bahattin. v.dğr., *Türkiye’de Dindarlık*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.

Akto, Akif ve Semra Akto. "Okul Öncesi Değerler Eğitiminde Kullanılan Yöntem ve Teknikler (Nitel Bir Araştırma)". *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi* 9, sy. 18 (2017): 1074-1095.

Alpaydın Yusuf. v.dğr., *Çocukların Dinî Gelişiminde Ebeveynlerin Rolü: Beklentileri ve Zorlanma Alanları*. İstanbul: Yekder Yayınları, 2015.

Apaydın, Halil. "Aile İçi İletişimin Çocuğun Dinsel Gelişimine Etkisi". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 12-13 (2001): 319-337.

Apaydın, Yunus. "İslâm Hukukunda Aile", *Günümüzde Aile* içinde. İstanbul: Ensar Yayınları, 2007.

Arslantürk, Zeki. *Sosyal Bilimciler İçin Araştırma Metod ve Teknikleri*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2001.

Ay, Mehmet Emin. "Ailede Verilecek Din Eğitiminde Genel Prensipler". *İslam'da Aile ve Çocuk Terbiyesi II*, (2005): 361-374.

Ay, Mehmet Emin. *Ailede ve Okulda İdeal Din Eğitimi*. İstanbul: Beyza Kitap, 2009.

Aydın, Ali Rıza. "Çocuğun Dinî Şahsiyet Kazanmasında Ailenin Önemi", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 8 (1996): 105-112.

Aydın, Mehmet Zeki. "Ailede Din Eğitimi", *Din Eğitimi* içinde. Ed. Recai Doğan ve Remziye Ege, Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.

Aydın, Mehmet Zeki. *Ailede Ahlak Eğitimi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2013.

Ayhan, Halis. "Ailede Din Eğitimi", *Diyanet İlmî Dergi* 10, sy.114-115 (1971): 409-413.

Ayhan, Halis. *Eğitime Giriş ve İslamiyet'in Eğitime Getirdiği Değerler*. İstanbul: Damla Yayınevi, 1982.

Baltacıoğlu, İsmail Hakkı. *Terbiye ve İman*, İstanbul: Yakın Turan Matbaası, tarihsiz.

Bayraktar, Bayraklı. *İslam'da Eğitim*. İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2009.

Bayraktar, Mehmet Faruk. "Ailenin Eğitim Görevi". *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, , sy. 2 (1995): 133.

Bayraktar, Mehmet Faruk. *İslam'da Öğretmen-Öğrenci Münasebetleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, 1989.

Çınar, Fatih. *Öğretmenlerine ve Velilerine Göre Okul Öncesi Dönemde Din Eğitimi*. Isparta: Fakülte Kitabevi Yayınları, 2016.

Diyanet İşleri Başkanlığı, *Türkiye'de Dinî Hayat Araştırması*. Ankara: 2014.

Dodson, Fitzhugh. *Çocuk Yaşken Eğilir*. çev. Seçkin Selvi, İstanbul: Özgür Yayınları, 2000.

Dodurgalı, Abdurrahman. *Ailede Din Eğitimi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.

Doğan, Cihangir. "Ailenin Önemi ve Vazgeçilmez Fonksiyonları", *Aile ve Eğitim* içinde. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010.

Er-Râzî, Fahrüddin. *Tefsir-i Kebîr Mefâtihu'l-Gayb*. çev. Sadık Kılıç v.dğr., Ankara: Akçağ Yayınları, 1995.

Es-Sâbûnî, Muhammed Ali. *Safetü't-Tefâsîr*. Tercüme: Sadreddin Gümüş ve Nedim Yılmaz, İstanbul: İz Yayıncılık, 2003.

Et-Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir. *Taberî Tefsîri*, çev. Kerim Aytekin ve Hasan Karakaya, İstanbul: Hisar Yayınevi, 1996.

Gül, Osman. "Ailenin Dinî Eğitimi". Yüksek Lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2004.

Hayta, Akif. "Anneden Allah'a: Bağlanma Teorisi ve İslam'da Allah Tasavvuru". *Değerler Eğitimi Dergisi* 4, sy. 12 (2006): 29-63.

Hökekleli, Hayati. *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.

Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2012.

Karışman, Tuba. "Din Eğitimi Açısından Çocuğun Yetiştirilmesinde Anne-babanın Hak ve Sorumlulukları". Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2010.

Kılavuz, M. Akif. "Anne-baba Örnek Davranışlarının Çocukların ve Ergenlerin Dinî Kişiliğinin Oluşumuna Etkileri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14, sy. 2 (2005): 41-58.

Kılıç, Feyza. "Dinî Kimliğin Oluşmasında Yetişkin Tutumlarının Rolü (Çocuklukta Yaşanmış Hatıra Örnekleriyle)". Yüksek Lisans tezi, Rize Üniversitesi, 2012.

Knalzâde, Ali Efendi *Ahlâk-ı Alâî*, haz. Hüseyin Algül, Tercüman Gazetesi 1001 Temel Eser, No. 30 basım yeri ve yılı yok.

Koç, Ahmet. "Okul Çağı Çocuklarının Ailede Din Eğitimi". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. sy. 17 (2008) 145-176.

Koç, Ahmet. "Okul Öncesi Dönemde Ailede Çocuğun Din Eğitimi". *Çocuk Sorunları ve İslam Sempozyumu*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010.

Koyuncu, Ayşe. “Okul Öncesi Çocukların Din Eğitiminde Annenin Rolü ve Karşılaştığı Güçlükler”. Yüksek Lisans tezi, Rize Üniversitesi, 2008.

Köylü, Mustafa. “Ailede Din Eğitimi”. *Din Eğitimi*. Ed. Mustafa Köylü ve Nurullah Altaş, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2012.

Mehmedoğlu, Yurdağül. “Değer Oluşturucu ve Aktarıcı Konumuyla Aile”. *Diyanet İlmî Dergi* 40, sy. 2 (Nisan - Mayıs -Haziran 2004): 29-40.

Mehmedoğlu, Yurdağül. *Okul Öncesi Çocuklarda Dinî Duygu Gelişimi ve Eğitimi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.

Mevdûdî, Ebu'IA'lâ. *Tefhimu'l Kur'ân*, çev. Ahmed Asrar, İstanbul: Bengisu Yayınları, 1997.

Oruç, Cemil. “Okul Öncesi Dönemde Dini Duygunun Kökenleri ve Gelişimi”. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 10, sy. 3 (2010): 75-96.

Oruç, Cemil. *Okul Öncesi Dönemde Çocuğun Din Eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları, 2011.

Öcal, Mustafa. “Ailede Çocukların Dinî ve Ahlakî Eğitimlerinde Karşılaşılan Problemlerin Başlıca Sebepleri ve Çözüm İçin Bazı Teklifler”. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*. sy.3 (1996): 187-206.

Özbek, Abdullah. “Ailede Dinî Sorumluluk Eğitimi” *Aile ve Eğitim*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010.

Özbek, Abdullah. “Bir Eğitim Kurumu Olarak Ailenin Önemi”. *İslam'da Aile ve Çocuk Terbiyesi (II)*, (2005): 57-74.

Özeri, Zeynep Nezahat. *Okul Öncesi Din ve Ahlak Eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları, 2004.

Özkan, Fatih. “Çocuğun Din Eğitiminde Anne-babanın Etkisi Diyarbakır Örneği”. Yüksek Lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, 2011.

Peker, Hüseyin, “Ailede Din Eğitiminin Psikolojik Temelleri”. *Diyanet İlmî Dergi* 21, sy. 1 (Ocak-Şubat-Mart 1985): 21-26.

Rousseau, Jean Jacques. *Emile*. çev. Hilmi Ziya Ülken-Ali Rıza Ülgener-Salahattin Güzey, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1966.

Sağlam, İsmail. “Okulöncesi Eğitimde Taklit Etkinlikleri ve Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9, sy. 9 (2000): 557-564.

Sağlam, İsmail. *Çocuk ve İbadet: 7-14 Yaş Dönemi İbadet Eğitimi Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: Düşünce Kitabevi, 2003.

Sekam, *Türkiye'de Aile*. İstanbul: Sekam Yayınları, 2010.

Selçuk, Mualla. *Çocuğun Eğitiminde Dinî Motifler*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2005.

Şentürk, Habil, “Çocukta Dini Bilginin Uyanışı ve Gelişmesi Açısından Çevre Faktörü”. *Diyanet İlmî Dergi* 24, sy. 3(1988): s. 55-63.

Tavukçuoğlu, Mustafa. “Okul Öncesi Çocuğunun Eğitiminde Din Duygusu ve Din Eğitimi”. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 14 (2002): 51-63.

TÜİK, *Aile Yapısı Araştırması 2006*. Ankara: TÜİK Matbaası, 2006.

Ünal, Dilek. “Çocuğun Din Eğitiminde Anne-Baba Rollerini”. Yüksek Lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, 2008.

Yavuz, Kerim. *Çocukta Dinî Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1987.

Yavuz, Kerim. *Günümüzde İncanın Psikolojisi*. Ankara: Boğaziçi Yayınları, 2013.

Yıldırım, Bilal. “Çocuğun Şahsiyet Gelişiminde Ailenin Yeri ve Önemi Üzerine Bir İnceleme”. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 2 (1997): 119-136.

Yıldırım, Ali ve Hasan Şimşek. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016.

Yılmaz, Semiha. “7-9 Yaş Çocuklarının Dinî Bilgi ve Duygu Gelişimleri Üzerinde Ailenin Etkisi”. Yüksek Lisans tezi, Samsun Üniversitesi, 1999.

Zengin, Zeki Salih ve Asım Yapıcı. “İlköğretim Okullarındaki DKAB Dersleri İçin Öğretmen Yetiştirilmesi ve Eğitim Fakülteleri: Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Örneği”. *Değerler Eğitimi Dergisi* 4, sy. 11 (2006):127-154.

